

पार्थक्ये यौगिकता जनाश्रयपरत्वे रूढत्वमिव कुशलं
शब्दस्य रूढयौगिकत्वमेव युक्तम् “पप्रच्छ कुशलं
राज्ये” रघुः । “मयाप्तं रामत्वं कुशलवस्तुता न त्वधि-
गता” सा० द० । “प्रसारयन्ति कुशलाश्रितानां वाचं
पटीमिव” भाषः । “तदनुप्रवेशमथ वा कुशलः” भाषः ।
कुश+अस्यर्थे सिद्धा० लच् । ५ कुशयुक्ते लि० । ततः
अस्यर्थे इनि । कुशलिन् तद्युक्ते लि० स्त्रियां ङोष् ।
“कुशलिणी वत्सस्य वार्त्ताऽपि न” सा० द० । “माञ्च
कुशलिनीं ब्रूयाः” भा० उ० १३६ अ० । यौगला० एतस्य
७ त० । कर्म कुशलः । अत्रेयादि० अश्रूततद्भावायै समा० ।
कुशलकतः कुशलभूतः । अनेन सह कुमारशब्दस्य समासो
कुमारस्य विशेष्यत्वेऽपि अमणादि० परनिपातः । कुमार
कुशलः । ततः ब्राह्मणादि० कर्मणि भावे च घृज् ।
कौशल्य दक्षतायाम् न० । युवा० तदर्थे अण् । कौशल
तदर्थे “योगः कर्मसु कौशलम्” गीता ।

कुशलम् पु० द्वि०। पुष्यवतोरिव एकशतत्रा राससुतयोः हेमच०
कुशलिन् लि० कुशल+अप्पद्यर्थे ङनि । कल्याणयति । “कुश-
लिनी वल्लस्य वाचापि न” सा०द० । [न्तकवृत्ते वैद्य० ।
कुशली स्त्री कुशद्व लीयते ली-ङ गौरा० लीष् । अश्व-
कुशविन्दु पु० भूम्नि देशभेदे । “वातायना दशार्घ्याश्च रो-
मक्ताः कुशविन्दवः” भा० भी० ६ अ० जनपदकथने ।

कुशस्थलं न० कुशप्रधानं स्थलम् । १कान्यकुब्जदेशे चैसच० ।
 “कुशस्थलं एकस्थलं माकन्दं वारणावतम् । देहिमे चतु
 यामान् कश्चिदेकस्य पञ्चमम्” वेणीसं० २पुरीभेदे स्त्री
 छीन् जटाधरः सा च प्राक् रेवतनृपेण निर्मिता पश्चात्
 यदुभिः संस्कृता यथा हरिवं० १३३ अ०
 “इति सञ्चित्य सर्वे च प्रतीर्चो दिग्भाम्निताः । कुश-
 स्थलीं पुरीं रम्यां रेवतेनोपशोभिताम् “विज्ञाय मधुरां
 रम्यां मानयन्तः पिनाकिनम् । कुशस्थलीं हारवतीं
 निवेशयितुमीप्सवः” हरिवं० १६अ० ।

“आनर्त्तविप्रयसास्तीत् पुरी तस्य कुशस्थसी” हरिवं० १० अ० ।
 कुशा स्तो कुश-क । १२४५ नां मेदि० २५ भुक्कटग्राम् शब्दच०
 श्वस्तुगायां हेमच० । कुशाशब्दे परे अयसः सत्वम्
 अयस्यहिता कुशा अयस्तु शा मि० कौ० । सामानां
 स्तोत्रीयगणनार्थे औदुम्बरे ४ गङ्गौ च शब्दचि० ।

कुमाकर ५० कुशैराकीर्यते समन्तादग्नेष मूलाच्छादनेन
वेद्यतेऽत्र व्याकृ-व्याधारे अप् । यज्ञाग्नी । स हि
कुमकशिष्टायां कुशैरात्रियते । [वानरे शब्दमात्रा

कुशाक्ष पुंस्त्री कुशश्च स्रक्ष्मायमपि अयं च समानः ।
 कुशाग्र न० इत० । कुशश्चापे । “कुशाग्रोऽपि कौन्तेय !
 न स्रक्ष्मो महोदधिः” भा० व० ११०२१श्लो० । कुशश्चा-
 यमिव स्रक्ष्मात्वात् । २ कुशाग्रतस्य स्रक्ष्मे श्रुतिदुर्बोध-
 याह्वे “कुशाग्रबुद्धे । कुशलो गुरुस्ते” रघुः । कुशा-
 यमिव इवार्थे क । कुशाग्रोऽयं कुशाग्रतस्येति । “कुरु
 बुद्धिं कुशाग्रोऽयमनुकामीनतां त्वज” भट्टिः ।

कुशादिका मावप्रकाशोक्ता तैलभेदे यथा

कुशाग्निमन्त्रशैरीयनलदर्भेषुगोक्षुराः । कपोतवह्नावसुक्त-
वसिरेन्द्रीपरीशराः । धातक्यरलुधन्वाकाः कर्णपूराश्म-
भेदकाः । एषां कक्ष्यैकपायाभ्यां सिद्धं तैलं प्रयोजयेत् ।
पानाभ्यञ्जनयोगेन वस्तिनोत्तरवस्तिना । शर्कराश्मरिरोगेषु
मूतकफ्रे च दाहणे । प्रदरे योनिमूले च शुक्रदोषे
तथैव च । वन्ध्यागर्भकरं प्रोक्तं तैलमेतत् कुशादिकम् ॥

कुशाख्य पुं निमिषेऽथ नृपभेदे क्षत्रियपुत्रे । “कुशनाभ-
यद्धे हरिवं याक्यम्” रामा० ७०३२४० “ब्रह्मयोनि-
र्महानासीत् कुशोनाम सहस्रतपाः” इत्युपक्रमे “स
महात्मा कुलीनावं युक्तायां सुमहारायान् । वैदर्भ्यां
जनयामास चतुरः सदृशान् सुतान् । कुशाख्यं कुशनाभञ्च
अस्मूर्तरजसं वसुम्” नामभेदः कल्पभेदात् अयिरुद्धः ।

“प्रत्यययः कुशाम्बश्च यमाहर्भस्त्रियाह्नम्” भा० आ० ६३७०
 कुशाम्बे न निर्वृत्ता व्यप् ङीप् । तत्कृतपुरीभेदे “कुशाम्बस्तु
 महातेजाः कौशाम्बीमकरोत् पुरीम्” रामा० उ० १२ स०
 निर्गतः कौशाम्बप्राः निष्कौशाम्बः सि०कौ० । कुशाम्बस्या-
 पत्यं शुभ्रा० ङक । कौशाम्बेय तदपत्ये पुं स्त्री० ।

कुशारणि ५० कुशं जलं शपार्थमुदंक्रमरिखास्य । दुर्वा-
ससि मुनी तिका० तस्य शपजलेनैव सर्वनाशकत्वात्
तथात्वम् । [राजनि०]

कुशालमलि ५० कुवसितः गालमलिः । रोहितकण्ठे ।
कशावती स्त्री कुश-अस्यर्थे मत्प मय्य वः संज्ञायां दीर्घः ।

रामात्मजकुशस्य राजधान्याम् पुर्याम् । “स निवेश्य
कुशवक्त्रां रिपुनागाङ्गुणं कुशम्” । “कुशावर्ती श्रोत्रिय-
वात् स हत्वा” रघुः । रामा० उ० का० ह कुशक्षेत्रे वैतद-
भिप्रेकोर्वर्षितः । “कोशक्षेत्रे कुशं वीरसुत्तरेषु तथा न-
यम् । अग्निविध्यं महात्मानावभौ रामः कुशीनवौ” ।
अतो रघवाक्यं पुराणान्तरात्सारीति विवेच्यम् ।

कुशावर्त उ०कुशस्य जलस्यावर्त्तयत् । गङ्गावतारतीर्थे “गङ्गा
द्वारे कुशावर्त्ते” पितृके नीलपर्वते । तथा कण्ठस्थे स्नात्वा ।